

EERSTE VAARKAMPLEZING UITGESPROKEN OP VRIJDAG 7 FEBRUARI 2014

**DOOR PROF. DR. ANTON PIJPERS,
DECAAN FACULTEIT DIERGENEESKUNDE UNIVERSITEIT UTRECHT**

Dames en Heren,

Het is met veel eer en genoegen dat ik hier voor U sta om de eerste Vaarkamp-lezing te mogen geven. Henk Vaarkamp was voor mij collega, medebestuurder, sparringpartner in denken en veranderen maar bovenal was er een diepe vertrouwdschap met elkaar om de dingen die er toe doen, met elkaar te delen. Dat maakte ook dat wij nogal eens filosofeerden en van gedachten wisselden over de dierenarts, het vak, de studenten die wij beiden zeer toegewijd waren en zijn, en hun en onze toekomst. Maar ook veel breder: in welke wereld wij functioneerden, de dierhouderij, en vooral de intensieve veehouderij, waar wij beiden veel in en meegewerkt hebben. En dat deden we al sinds de begin jaren negentig van de vorige eeuw, telkens in verschillende rollen, maar waardoor we ook steeds beter vanuit verschillende gezichtsvelden onze wereld konden beschouwen. Vanuit al die diverse beelden en ook mede door de tijd, die vanzelf veranderingen met zich meebrengt in deze maatschappij, veranderden ook wij van inzicht. En ik heb dat bij Henk Vaarkamp met name zien gebeuren sinds hij bij de Faculteit Diergeneeskunde werkte als hoogleraar en heel veel contact had met studenten en hun ervaringen en gedachten samenkomend in het Coschap Management en Maatschappelijke Verantwoordelijkheid van de Dierenarts. En natuurlijk als voorzitter van de Raad voor Dieraangelegenheden, waar reflectie en ethische en morele vraagstukken de agenda domineren. Het thema wat gekoppeld is aan de Vaarkamplezing, de Maatschappelijk Acceptatie van de Dierhouderij, is dus voor mij een geheel logische en sluit aan bij dat, waar Henk zich met betrekking tot ons vak en de wereld waarin wij werken, aangetrokken voelde.

Het is daarom ook dat ik in deze lezing de zienswijzen van de RDA naast andere bronnen ruimschoots wil benutten om invulling te geven aan de titel van deze lezing Het houden van dieren...ieders verantwoordelijkheid?! Ik zal daarbij ook teruggrijpen op de Rapporten, waar Henk Vaarkamp weet ik, buitengewoon trots op was dat de Raad voor Dieraangelegenheden die in 2009 publiceerde: "Verantwoord houden, wie is verantwoordelijk voor het welzijn en de gezondheid van gehouden dieren in Nederland?" en Zichtbaar Beter, de rol van de dierenarts voor het algemeen belang. Daarnaast zal ik gebruik maken van nota's vanuit het Ministerie en een aantal commissies (Alders, van Doorn) die zich met de problematiek van de toekomst van de dierhouderij, in het bijzonder de veehouderij, hebben bezig gehouden. En dan gaat het er wat mij betreft om om nog eens de dilemma's te schetsen, de spiegel voor te houden en de uitdagingen aan te geven.

Waarom, hoe en in welke rollen kan er een maatschappelijk geaccepteerde dierhouderij zijn. Deze beschouwing zal vanuit het maatschappelijk debat gedomineerd worden door de discussie over landbouwhuisdieren, landbouwproductiedieren.

ALLEREERST EEN SCHETS OVER DE MAATSCHAPPELIJKE ACCEPTATIE EN CONTEXT VAN DE DIERHOUDERIJ IN HET ALGEMEEN

Nederlanders en dieren. We hebben ze lief, en eten ze op. Er zijn bijna 3,9 miljoen runderen, 12,5 miljoen varkens, 97 miljoen kippen en 4,4 miljoen honden en katten. We houden dieren, en dat vinden we normaal. De manier waarop we er voor zorgen staat echter steeds meer ter discussie en ook vindt niet iedereen het langer vanzelfsprekend dat dieren worden gebruikt. Hier zit een scala aan waarden en normen achter. Waarden en normen die met elkaar kunnen botsen. Ze zijn echter alle legitiem en erkenning daarvan is het begin van de zoektocht naar een maatschappelijk geaccepteerde omgang met dieren.

Vanaf de 60-er jaren uit de vorige eeuw is er een enorme toename van het aantal dieren, zowel bij de Gezelschapsdieren als de Landbouwhuisdieren. Tegelijk kreeg de positie van het dier in toenemende mate aandacht in maatschappelijke discussies. Bij de Gezelschapsdieren zien we dat het dier "een lid van het gezin is geworden", waar bij de Landbouwhuisdieren de vraag wordt gesteld: hoe gaan we met deze dieren om?

Mede daardoor verwierf het dier een steeds prominentere plaats op de politieke en bestuurlijke agenda. Tegelijkertijd ontwikkelde de mens ook steeds explicietere verwachtingen ten aanzien van het welzijn en de gezondheid van dieren.

Het contrast tussen vermenschelijking enerzijds en verzakelijking van de omgang met dieren anderzijds leidt ertoe dat opvattingen over de positie van gehouden dieren steeds verder uiteenlopen. Maatschappelijke opvattingen hebben

vaak ook een emotionele component en zijn niet altijd voldoende gebaseerd op bestaande objectieve criteria met betrekking tot het welzijn en de gezondheid van dieren.

Een dier is een dier, met zijn eigen waarde en eigen behoeften. Aan de andere kant hebben mensen ook behoeften en belangen. Deze kunnen op gespannen voet staan met de eigenheid en de belangen van een dier. Dat betekent dat we in onze omgang met dieren een zorgvuldige afweging moeten maken waarbij de intrinsieke waarde van het dier wordt afgewogen tegen andere belangen als volksgezondheid, economie en milieu. Dat is geen eenvoudige afweging. Het is ook geen status quo. Ontwikkelingen in tijd en de omstandigheden bepalen hoe die afweging uitvalt. Denk daarbij aan de tijd van de Q-koorts, waarin de eigen waarde van het dier ondergeschikt werd aan de gezondheid van de mens.

DE VERANDERENDE POSITIE VAN HET DIER

De positie van het dier werd in Nederland voor het eerst vastgelegd in 1981, in de erkenning van de intrinsieke waarde van dieren als een van de grondslagen voor de omgang met dieren. Nadat aanvankelijk het erkennen van de intrinsieke waarde centraal stond, lijkt de discussie zich nu meer toe te spitsen op het gewicht van het op die intrinsieke waarde gebaseerde belang van het dier in relatie tot andere belangen. Opvattingen over de weging van het belang van het dier lopen ver uiteen en kunnen fundamenteel van aard zijn. Dit leidt tot polarisatie in het publieke en politieke debat over dierenwelzijn en diergezondheid.

Op Europees niveau is vastgelegd dat dieren beschermwaardig worden geacht, mede omdat zij worden erkend als wezens die kunnen voelen en pijn kunnen beleven.

Ook de Wet Dieren die vanaf begin 2013 geldend is, is gestoeld op dit uitgangspunt. Ik citeer:

“Onder erkenning van de intrinsieke waarde wordt verstaan erkenning van de eigenwaarde van dieren, zijnde wezens met gevoel. Bij het stellen van regels en op die regels gebaseerde besluiten, wordt ten volle rekening gehouden met de gevolgen voor deze intrinsieke waarde van het dier, onverminderd andere gerechtvaardigde belangen.”

Tot de zorg die dieren redelijkerwijs behoeven wordt in elk geval gerekend dat dieren zijn gevrijwaard van:

- a. dorst, honger en onjuiste voeding;
- b. fysiek en fysiologisch ongerief;
- c. pijn, verwonding en ziektes;
- d. angst en chronische stress; en
- e. beperking van hun natuurlijk gedrag;

de zogenaamde 5 vrijheden van Brambell met betrekking tot het welzijn van dieren. Het vrijwaren van dit aangetast welzijn laat echter de positieve aspecten van WEL-ZIJN buiten beschouwing.

De faculteit diergeneeskunde stelt voor het concept dierenwelzijn te benaderen vanuit een (patho)biologisch perspectief (het continuüm van gezond en ziek) in relatie tot ethische waarden en normen (bijvoorbeeld het erkennen van een intrinsieke waarde van dieren). Het diergeneeskundige welzijnsconcept beschouwt welzijn dan ook als een interne toestand die door het individu zelf als positief wordt ervaren. Een individu dat zijn subjectieve interne toestand als negatief ervaart, verkeert dus in een staat van niet.

Wij gebruiken bij de faculteit diergeneeskunde dan ook graag de volgende definitie: Een individu verkeert in een staat van welzijn wanneer het in staat is zich actief aan zijn levensomstandigheden aan te passen en daarmee een toestand kan bereiken die het als positief ervaart. Naarmate het dier meer de grenzen van zijn eigen aanpassingsvermogen nadert, kan zijn welzijn in het geding komen. Als het dier niet meer in staat is zich aan te passen aan een situatie, d.w.z. als zijn aanpassingsvermogen wordt overschreden, wordt een (pathologische) toestand bereikt die wordt gekenmerkt door fysiologische reacties en gedragingen die geen adaptieve waarde hebben (het gedrag geeft geen blijk van aanpassing: stereotiep gedrag).

Naast de erkenning van de intrinsieke waarde spreekt Artikel 1.4. in de Wet Dieren over een Algemene zorgplicht

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor dieren.
2. De zorg houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor dieren worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, etcetc

We hebben dus bij Wet vastgelegd dat we verplichtingen en een verantwoordelijkheid hebben ten op zichte van dieren!!

Zoals gezegd er zijn veranderingen in maatschappelijke opvattingen in de praktijk die op verschillende manieren tot uitdrukking komen. Zo is Nederland het eerste land ter wereld waar een partij met primaire aandacht voor de belangen van het dier deelneemt aan de landelijke politiek. Ook andere politieke partijen hebben paragrafen over dierenwelzijn in hun programma's opgenomen. Dieren doen ertoe!!

De overheid heeft dat ingevuld middels de Wet Dieren, een kader, maar geeft dat ook aan in haar visie De Nota Dierenwelzijn en diergezondheid 2012, “Een maatschappelijk geaccepteerde omgang met dieren” dat als uitgangspunt heeft, dat mensen die dieren houden primair verantwoordelijk zijn voor het welzijn en de gezondheid van deze dieren. Of het nu gaat om dieren die voor gezelschap, hobby of beroepsmatig worden gehouden: een houder moet goed voor zijn dieren zorgen, minimaal voldoen aan wettelijke eisen en zijn dieren houden op een maatschappelijk geaccepteerde manier. Ze geeft daarbij wel direct aan dat daarbij een belangrijke rol is weggelegd voor de ketens (zowel zuivel en vlees, als gezelschapsdieren) en de consumenten en burgers.

Hoe houden we dan dieren? Of hoe willen we dieren houden?

Want daar zit met name met betrekking tot landbouwhuisdieren of productiedieren, ook spanning op. Zie het nieuws van vandaag in Brabant, den Bosch!! En lees de Volkskrant van hedenochtend.

Hoe willen we dieren houden in een klein en mooi land met veel mensen (17 Mio), en heel veel dieren (meer dan 100 Mio)!

En hoe verhouden zich dan individuele dierhouders tot burgers, consumenten, overheid, retailers en de ketenorganisaties waar ze zelf weer onderdeel van uitmaken.

De traditionele veehouderij is gedomineerd door de Mansholt doctrine: produceren met van oudsher een business concept van kostprijsverlaging, schaalgrootte, en efficiency. En daar waren en zijn we heel goed in.

Het agrocomplex kent in totaal een netto uitvoer van ongeveer 25 miljard euro, de 4 grootste industrieën in de 4 sectoren samen hebben rond de 25 Miljard omzet. Belangrijk voor de nationale en regionale economie. We hebben als Nederland technologisch altijd een grote voorsprong gehad, en heel goed vakmanschap ten behoeve van productie en efficiency.

En nog steeds richten we ons in Nederland vooral op verhoging van efficiënties in een mondiale concurrentieslag. We zijn namelijk de 2e exporteur van landbouwproducten ter wereld. We zijn dus sterk op exportgericht, produceren voor heel veel producten meer dan 3 keer onze nationale voedselvoorziening nodig heeft. Daarbij importeren we veel grondstoffen, logistiek hebben we met een wereldhaven en een goede infrastructuur een geweldige voorsprong, want ook in logistiek zijn we goed, maar de vraag is of we kijkend naar de diverse natuurlijke kringlopen dit duurzaam kunnen volhouden.

En het is een echt mondiaal speelveld geworden, niet allen de Europese Unie en de Verenigde Staten, maar ook de BRIC en nu ook de MINT landen gaan de concurrentie volop aan.

Bij een gelijk of iets toenemend aantal dieren heeft dat ertoe geleid dat er elke 10 jaar een halvering van het aantal bedrijven, die dan wel enorme schaalvergroting hebben doorgemaakt, is geweest, want ook dierhouders willen een normaal economisch renderend inkomen. Het maakt wel dat we nu mede daardoor maatschappelijke discussies voeren over de grootte van bedrijven, die zich misschien concentreren op de zgn megastallen, maar in de kern is de vraag willen we dit in Nederland in onze maatschappij, ja en daar lopen de meningen ver uiteen.

Hoe is deze problematiek te beïnvloeden door de burgers, consumenten die aan het andere eind van de keten zitten: De consument wil gezond en gemakkelijk voedsel, een breed assortiment, heeft weinig tijd en wil niet teveel betalen. We creëren daarmee een enorme macht van de retailers, de supermarkten, die ook weer in een heftige internationale concurrentie strijd zijn, waarbij we tegelijk zien dat kleine winkels en kleine primaire producenten het niet redden, hetgeen het merendeel van de burgers ook weer jammer vindt.

De biologische landbouw blijft tot nu toe een niche markt en heeft ondanks in het verleden verleende subsidies nog steeds een gering aandeel: enkele procenten, weliswaar met goede groei, maar het blijft een beperkt aandeel, burgers betreuren dat maar consumenten kiezen er niet voor.

In het huidige Westeuropes, Nederlands denken zit veel wat dan heet modern: rationalisatie, productiviteit, efficiëntie, technologie: gestoeld op vooruitgang en welvaart.

Tegelijk is er ook een grote hang naar traditie en natuurlijkheid: kleinschaligheid, Ot en Sien, en antropomorf denken. We zien dat vooral in welzijnsdiscussies terug, niet denken vanuit het dier maar ook vanuit de mens: denk er even aan hoe lang we het erg vonden dat de gezellige, warme grupstal werd ingeruild voor die koude kille loopstal, waar de romantische dierenarts rondliep, maar we weten als dierenarts ook: “Vlimmen is dood!!”

Er dan past dus wel enige Zelfreflectie ! Dit gaat dus ook over onszelf!! Wij, burgers en consumenten!!

Burgers hebben nog steeds veel zorgen, en onzekere gevoelens over:

- intensiteit van de dierhouderij: beeldvorming, natuurlijk zijn en beleven!!
- dierwelzijn
- volksgezondheid
- esthetiek

In gebieden met intensieve veehouderij vraagt de burger zich af: voldoet de kwaliteit van de omgeving aan de gestelde eisen en doelen, en sinds de Q koorts speelt ook de directe of indirecte invloed op de gezondheid van burgers een rol. Lucht, bodem en waterkwaliteit zijn wel hele primaire levensvoorwaarden en dan komt het erg dicht bij, en dat geeft ook emotie. En dat is erg actueel zoals ik U zei.

Daarnaast zoals gezegd, is er geen land, zo dichtbevolkt met mensen en dieren waarbij de druk op de ruimte groot is en men zich dan ook afvraagt wat dat betekent voor:

- verspreiding van dierziekten, en
- de effecten op de volksgezondheid.

Waar we geen risico's willen accepteren zijn we buitengewoon goed bediend: ons voedsel is, ondanks de schandalen die we zo nu en dan in de krant lezen kwalitatief nog nooit zo goed geweest als nu en het aanbod is onovertroffen. En dat willen we ook, we willen dat het sowieso goed is. Ziek, ongezond past niet goed in ons westers denken, we hebben angst voor het onbekende (BSE), risicocommunicatie is dan ook continu van het grootste belang. Ook hier past weer zelfreflectie, wat is ratio, wat is emotie, wat zijn de feiten: ik noem U een voorbeeld: we eisen van de pluimveeveleesketen dat met heel veel inspanningen ze *Campylobacter* vrij wordt. Maar bedenk wel dat *Campylobacter*, een normale commensaal, bacterie is bij de kip, en geen ziekteverschijnselen geeft, en dit is niet afhankelijk van een in- of extensief houderijsysteem. Moeten we dan heel veel artificiële kunstgrepen uithalen omdat wij als burgers multolerantie eisen en laat ik het voorzichtig toch maar zeggen, de normale keukenhygiëne onvoldoende serieus nemen. Omdat wij alleen maar gemakkelijk zijn en multolerantie willen?

Middels een uitgebreide maatschappelijke dialoog olv Alders ruim 2 jaar geleden hebben veel mensen hun opvattingen kenbaar gemaakt over de huidige en toekomstige positie van de veehouderij. Het thema leeft sterk in de samenleving. Uit de vele reacties blijkt dat er zowel in de samenleving als bij het bedrijfsleven zelf veel zorgen zijn over de ontwikkelingen in de veehouderij. Op lokaal niveau doen zich problemen voor met overlast die met voorrang moeten worden opgelost. De belangrijkste boodschap was niet zozeer dat de megastal en de schaalgrootte het probleem is, maar de effecten van veehouderijen op de kwaliteit van de leefomgeving, de maatschappelijke inbedding van de veehouderij en de vraag welke ontwikkelingsruimte de veehouderij heeft.

Er is geconstateerd dat het voldoen aan wettelijke vereisten voor veehouderijen niet toereikend is voor een *license to produce*. Voor maatschappelijke acceptatie moet de lat hoger worden gelegd. *Business as usual* is geen optie meer. Het huidige overheersende business- en verdienmodel, dat gebaseerd is op bulkproductie en een lage kostprijsstrategie, is zowel maatschappelijk gezien als vanuit een oogpunt van internationale concurrentie een doodlopende weg. Ook de commissie Van Doorn wees op een afnemende maatschappelijke waardering en de onvermijdelijke noodzaak tot verandering. Tegelijkertijd erkent iedereen dat de opgave complex is en dat er geen eenvoudige antwoorden zijn. Vanuit verschillende invalshoeken worden eisen gesteld aan veehouderijen, die niet altijd met elkaar te verenigen zijn, zowel rationeel, intentioneel als emotioneel. Dit brengt zoals Alders schreef dilemma's met zich mee, die een integrale benadering en duidelijke keuzes nodig maken. De meeste mensen willen de veehouderij in het landelijk gebied en achten veehouderij op industrieterreinen onwenselijk. Deze keuze betekent dat een goede inbedding nodig is van veehouderijen in de lokale leefomgeving en dat de veehouders in harmonie met de burens moeten leven. En dat is een grote opgave omdat de dialoog duidelijk heeft gemaakt dat in verschillende gebieden in Nederland de discussie hoog oploopt over de vraag of de ontwikkelingen in de veehouderij fysiek en sociaal nog wel passend zijn, zie Brabant. Ook de sociale cohesie is daar in het geding. De basis voor verandering is volgens Alders, de commissie Van Doorn en de overheid de erkenning van alle betrokken partijen, dat er sprake is van een gemeenschappelijke opgave! Het gevoel van urgentie, dat het snel anders moet, is breed aanwezig. Evenals de overtuiging dat men gezamenlijk invulling kan en moet geven aan een duurzame veehouderij in Nederland die toekomstbestendig is. De grootste uitdaging is om de gehele keten in het noodzakelijke omschakelingsproces te betrekken en te voorkomen dat de opgave voornamelijk en alleen bij de veehouders wordt neergelegd.

We staan dus op een kruispunt. De maatschappelijke waardering voor producten uit en de productiewijze in de agroketens staat onder druk. De positie van de veehouderij in het landelijk gebied staat ter discussie als gevolg van lokale overlast, onduidelijkheid over de risico's voor de volksgezondheid, zorgen over het dierenwelzijn en over de leefbaarheid en sociale cohesie in lokale gemeenschappen. Maar een echte en consequente keuze voor duurzaamheid in de agroketens is ook nodig om op termijn economisch te kunnen overleven. Dit dwingt de sector tot het ontwikkelen van producten met onderscheidende waarden, die inspelen op de behoeften van markt en consument en die het vertrouwen hebben van burgers. Het dwingt ook tot het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen en een transformatie naar een zorgvuldige duurzame veehouderij. Het bedrijfsleven en de overheid hebben gezamenlijk de doelstelling dat in 2020 de Nederlandse vlees-, zuivel- en eierketens veilige, gezonde, kwalitatief hoogwaardige en maatschappelijk gewaardeerde producten maken. Daarbij staan het welzijn en de zorg voor dieren centraal en zijn de volksgezondheidsrisico's geminimaliseerd. Nutriëntenkringlopen zijn vergaand gesloten en schadelijke milieu emissies zijn tot een minimum teruggebracht. De verduurzaming van de veehouderijketens wordt ondersteund door innovaties en hoogwaardige technologie. Een toekomstbestendige veehouderij is gebaseerd op wettelijke vereisten en basisnormen die door de overheid worden geborgd. En dit moet dan tegemoet komen aan maatschappelijk geuite wensen en behoeften van burgers en consumenten, die bereid zijn daarvoor te betalen of daaraan op een andere wijze een bijdrage willen leveren. De maatschappelijke waardering blijkt uiteindelijk uit het koopgedrag van burgers in Nederland en op de kwaliteitsmarkten in Noordwest Europa en uit zich in een eerlijke prijs voor de producten. Het initiatief voor die verduurzaming komt vanuit de markt en de ketens. En met een sterke ketenbenadering onderscheidt de sector in Nederland zich binnen Europa.

De kern van een gecoördineerde ketenaanpak is, dat de agroketens maatschappelijke wensen en specifieke behoeften van retailers en consumenten voor een zorgvuldige en duurzame productie van zuivel, vlees en eieren afspreken en vastleggen in private ketenkwaliteitsystemen. Deze wensen en behoeften hebben in ieder geval betrekking op dierenwelzijn en diergezondheid, gebruik van antibiotica, gebruik van duurzame grondstoffen en landschappelijke inpassing. En dat gaat verder dan de wettelijke vereisten. Het gaat hierbij om een integrale en optimale keuze van maatregelen voor verschillende duurzaamheidsaspecten. Nogmaals alle schakels van de keten dienen hun handelen in lijn te brengen met elkaar. Het is aan de ketenpartijen om een goed geborgd ketenkwaliteitsysteem op te zetten en een maximale deelname te realiseren. De ketenaanpak is sleutel tot succes!

Alleen in gezamenlijkheid, als iedere speler zijn verantwoordelijkheid neemt, kunnen we komen tot een maatschappelijk geaccepteerde omgang met dieren. Daarbij tonen wij allen, en ik ben het daarmee eens, de ambitie om de gezondheid en het welzijn van het Nederlandse dier daarbij tot de beste ter wereld te laten behoren.

BEELD OVER HET HOUDEN VAN DIEREN MET BETREKKING TOT DIERGEZONDHEID EN DIERWELZIJN

Een hoog diergezondheidsniveau hoort bij een duurzame en ook maatschappelijk geaccepteerde veehouderij en draagt bij aan een gezonde sector die meetelt in de internationale top. Om dat hoge niveau te bereiken en te behouden, is preventie, bewaking en aanpak van met name bestrijdingsplichtige dierziekten zeer gewenst.

Preventie en bewaking van besmettelijke dierziekten is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van dierhouders, sectoren, dierenartsen en overheid. Nederland moet goed voorbereid zijn op mogelijke uitbraken van bestrijdingsplichtige en nog onbekende dierziekten. Zeker vanwege haar kwetsbare exportpositie en de unieke Nederlandse situatie met zoveel mensen en dieren in een klein landje.

We hebben ervoor te zorgen dat omvang en impact van een uitbraak beperkt blijven, dat is van het grootste belang met ook zo min mogelijk gevolgen voor de sector en de samenleving. Het belang van early warning, melden van verdenkingen en monitoring van dierziekten en zoonosen blijft daarmee van het grootste belang.

Een enkel woord over bestrijden. De verantwoordelijkheid voor het bestrijden van aangifteplichtige besmettelijke dierziekten ligt nadrukkelijk bij de overheid en die wil een maatschappelijk verantwoorde dierziektebestrijding, hetgeen ik van harte ondersteun, waarbij vaccinatie en gedifferentieerd beleid belangrijke onderdelen zijn. Onder gedifferentieerd beleid wordt dan verstaan verschillende bestrijdingsmaatregelen voor hobbymatig gehouden dieren en bedrijfsmatig gehouden dieren, rekening houdend met de risico's, waarbij ook gedacht moet worden aan de inzet van vaccins.

Een hoog niveau van diergezondheid in Nederland hangt nauw samen met de diergezondheidsstatus in andere landen. Als handelsnatie hebben we veel contacten met landen buiten de Europese Unie, waar het diergezondheidsniveau nogal eens lager is dan in Nederland.

Het is dus in het belang van een ieder om het risico op insleep van dierziekten te verminderen. Verantwoordelijkheden en preventiebeleid van transporteurs en importeurs zijn groot! En daar is véél aandacht voor nodig. Daarnaast is het hebben van een sterke veterinaire infrastructuur in Europa, en intensieve samenwerking tussen landen van belang!

De basis voor de aanpak van bedrijfsgebonden dierziekten ligt in goed bedrijfsmanagement en het verbeteren van de kennis van de houder. Wanneer een dierziekte alleen een effect heeft op de gezondheid en het welzijn van de dieren en/of op het bedrijfsrendement van de houder, ligt de verantwoordelijkheid primair bij de dierhouder zelf. In relatie tot de aanpak van bedrijfsgebonden ziekten wil ik ingaan op het feit dat daarbij veelvuldig antibacteriële middelen worden ingezet. Dat heeft jarenlang geleid tot een toename van het antibiotica gebruik in de veehouderij. Ik wil hier graag even wat dieper op ingaan en de verschillende verantwoordelijkheden beschouwen.

Eerst enige achtergrondinformatie want mbt AB gebruik, resistentie etc bestaan nog weleens misverstanden

Antibacteriële middelen (antibiotica) hebben sinds hun ontdekking een enorme bijdrage geleverd aan de gezondheid van mens en dier. Antibiotica worden reeds decennialang succesvol toegepast en hun beschikbaarheid levert een belangrijke bijdrage aan de gezondheid en levenskwaliteit van mens en dier.

Naast deze positieve aspecten kent het gebruik van antibiotica ook een schaduwzijde, namelijk de ontwikkeling van resistentie maar dat is een natuurlijk proces en is overal.

Eind jaren veertig werd al resistentie bij bepaalde bacteriestammen waargenomen. Sindsdien worden er echter steeds complexere resistenties aangetroffen en worden frequenter pathogenen geïsoleerd die voor meerdere soorten antibiotica ongevoelig zijn geworden, zgn multiresistentie. Het is daarom dat de beheersbaarheid van resistentie-ontwikkeling hoge prioriteit heeft, om nu en in de toekomst verzekerd te kunnen blijven van veilige en werkzame antibiotica voor de succesvolle behandeling van infecties zowel bij mens als dier.

In de vorige decade is het gebruik van AB in de veehouderij enorm toegenomen, mede onder invloed van het verbod van groeibevorderaars. In Nederland hadden wij daarmee ongeveer het hoogste verbruik in de EU, terwijl humaan het gebruik in de EU het laagst is. Daarnaast werden bij de mens voor het eerst MRSA bacteriën gevonden, die nadrukkelijk met dieren geassocieerd werden en er werd een toename van ESBLs, veelal multiresistent gezien zowel bij mens als dier.

En multiresistente pathogenen kunnen vanwege hun moeilijke behandelbaarheid tot zorgwekkende problemen leiden zowel in de humane als in de veterinaire gezondheidszorg. Overigens in de beeldvorming lijkt het soms alsof de resistentie bij de mens vanuit de veehouderij komt, maar dat is een stevig misverstand: resistentie humaan is vrijwel volledig toe te schrijven aan humaan gebruik in ziekenhuizen en verpleegthuizen. Vanuit het voorzorgprincipe, ter voorkoming van mogelijke overdracht, en om resistentie bij dieren terug te dringen is reductie van gebruik van antibacteriële middelen wel van het grootste belang.

Dat maakte dan ook dat een aantal jaren geleden de noodklok geluid werd door de Overheid, die eiste dat er in de veehouderij een stevige reductie (50%) binnen 4 jaar gerealiseerd diende te worden.

En als het dan gaat over verantwoordelijkheden, nu de 'need of urgency' er nadrukkelijk was, paktten alle partijen die gezamenlijke verantwoordelijkheid op!

De verschillende diersectoren en KNMvD sloten een convenant met de overheid, en de Stichting Diergeneesmiddelen Autoriteit werd opgericht door diezelfde partijen.

Er zijn gezamenlijk maatregelen opgesteld die zich richten op de verankering van de relatie tussen dierenarts en dierhouder en hun verantwoordelijkheden in het voorschrijven, leveren en toedienen van antibiotica. Tevens is het volledig transparant maken van het antibioticumgebruik door registratie op dierhouderijen en dierenartsenpraktijken en de vergelijking hiervan vastgelegd, naast de invoering van bedrijfsgebonden behandelplannen en overige trajecten voor diergezondheidsverbeterende maatregelen. Veehouder en dierenarts worden door de ketens en overheid die hun verantwoordelijkheid hadden genomen op hun verantwoordelijkheid aangesproken. En het mag gezegd er is een prestatie van formaat geleverd de doelstelling van 50 % reductie wordt gehaald. Een kwestie van willen en verantwoordelijkheid nemen met elkaar!! Zo werkt het dus!

Diergezondheid is ook een belangrijke pijler onder de **mondiale voedselzekerheid**. De kennis vanuit het rijke Nederland over diergezondheid, dierenwelzijn en veehouderijsystemen kan een belangrijke bijdrage leveren aan landen om hun voedselproductie zeker te stellen, in mijn ogen een gehele morele verantwoordelijkheid.

De transitie naar een toekomstbestendige en maatschappelijk gewaardeerde veehouderij biedt dus ook kansen voor Nederland om een bijdrage te leveren aan de mondiale verduurzaming van de veehouderij en de internationale voedselzekerheid. De wereld staat voor de geweldige opgave om in 2050 negen miljard mensen te voeden. Tegelijkertijd zal dit moeten gebeuren met minder input en een grotere bescherming van het milieu en biodiversiteit, zie daartoe de verschillende rapporten van de FAO. Bovendien zal de welvaart in grote delen van de wereld snel toenemen, waardoor naar verwachting het aandeel dierlijke eiwitten in het voedingspatroon groter zal worden, of we dat in Nederland nu willen of niet. Om het mondiale ecosysteem te sparen zal de voedselproductie zoveel mogelijk binnen het huidige landbouwareaal moeten plaatsvinden, op die plekken waar landbouwkundig en ecologisch gezien de beste omstandigheden zijn. De mondiale opgave zal zijn een optimale mate van intensivering van de productie te vinden met minimale effecten voor mens, dier, leefomgeving en biodiversiteit. Nederland, dat internationaal actief is met een breed besef van maatschappelijk verantwoord ondernemen, is in samenwerking met de kennisinstellingen heel goed uitgerust om kennis en innovaties te ontwikkelen voor een breed palet aan nieuwe duurzame productiesystemen en deze te vermarkten en te exporteren. Een enorme uitdaging!

Afgelopen jaren zijn er goede stappen gezet in het verbeteren van welzijn van landbouwhuisdieren. Zo wordt een groot deel van de varkens niet meer gecastreerd, zijn er regels opgesteld voor het houden van vleeskuikens en wordt het 'Beter Leven'-keurmerk geïnitieerd door de Dierenbescherming, steeds meer zichtbaar.

In de visie Duurzame Veehouderij heeft de overheid aangegeven dat samen met de veehouderijketen wordt gestreefd naar die reeds besproken zorgvuldige en duurzame veehouderij in 2020. Alleen voldoen aan regelgeving en onze inzet in Europa zijn niet voldoende om dat te realiseren. Er is meer nodig om te mogen spreken van goed houderschap en maatschappelijke acceptatie. Klauwproblemen, hongergevoel bij zeugen en vleeskuikenouderdieren en ingrepen passen niet bij een toekomstbestendige veehouderij. Ingrepen tasten de integriteit van een dier aan. De meeste ingrepen zijn inmiddels verboden. Echter enkele ingrepen zijn echter nog toegestaan zoals ingrepen voor identificatie, ingrepen om erger dierenleed te voorkomen en noodzakelijke diergeneeskundige ingrepen.

Duurzame veehouderij moet zo ingericht zijn dat vanwege huisvesting en management ingrepen niet meer nodig zijn. Het is nog wel een uitdaging voor de diersectoren om excessieve pikkerij bij kippen en staart en orenbijten bij varkens te voorkomen.

Houders van hobbymatig gehouden landbouwhuisdieren voelen zich in het algemeen zeer betrokken bij de gezondheid en het welzijn van hun dieren. De hobbyhouders, kinder- en zorgboerderijen hebben zich de laatste jaren meer en meer georganiseerd. Daardoor is er al het nodige bereikt op het gebied van informatievoorziening en kennisvergroting om zo de gezondheid en het welzijn te verbeteren. Het vergroten van kennis en kunde blijft een speerpunt.

Voor gezelschapsdieren is er de laatste jaren gewerkt aan regelgeving voor identificatie en registratie van de hond en het Besluit gezelschapsdieren voor de bedrijfsmatige houders van gezelschapsdieren. Dit moet met betrekking tot welzijn helpen bij de aanpak van misstanden bij dierenfokkers, vermissing en van illegale handel in exotische diersoorten.

AANDACHT VOOR KENNIS EN KUNDE BIJ HOUDERS

Het houden van dieren is een vak apart en vraagt om gedegen kennis en kunde over hoe het dier te huisvesten, te verzorgen en op te voeden. Dit geldt voor professionele én nietprofessionele houders van dieren. Men mag ervan uitgaan dat dieren verzorgd moeten worden door een voldoende aantal personen dat beschikt over de nodige kennis en vaardigheden en vakbekwaam is. Voor dierhouders die beroepshalve dieren houden, zijn er dus vereisten. Maar ook voor particulieren is het belangrijk dat zij zich verdiepen in de zorg voor hun dieren.

Bij gezelschapsdieren, hobbymatig gehouden landbouwhuisdieren en paarden worden problemen met welzijn en gezondheid in de meeste gevallen veroorzaakt door te weinig of verkeerde kennis van wat deze dieren specifiek nodig hebben. Veel dieren ondervinden

daardoor in meer- of mindere mate ongerief of ziekte. Een paar obligate voorbeelden: De behoefte van vele honden om dagelijks enkele uren buiten te kunnen rennen wordt veelal niet onderkend, laat staan gerealiseerd. Het houden van konijnen in hokjes van een halve m2 wordt als normaal gezien omdat het zo lief en leuk is voor de kinderen. En denk eens aan al die te dikke of vette dieren, obesitas komt niet alleen voor bij de mens, maar ook bij katten, honden en paarden. Mensen zijn daar vaak onzeker en onwetend over. Dierhouders denken vaak dat ze voldoende kennis hebben, maar de praktijk wijst uit dat het niet altijd de juiste kennis is, met wellicht overigens de beste bedoelingen.

Dierhouders dienen zich bewust te zijn van de consequenties en verantwoordelijkheden van het houden van dieren en zich hier ook naar te gedragen. Mensen die dieren kopen en houden, moeten beschikken over de basale kennis en kunde om dieren verantwoord te kunnen houden. Dat is hun verantwoordelijkheid. Maar dat is nogal eens niet zo, de regionale kranten hadden daar vanochtend weer een schrijnend verhaal over. Ze moeten daarvoor gemakkelijk aan

informatie kunnen komen en ze moeten het ook normaal vinden om informatie over hun dieren in te winnen. En daar zijn ook voldoende mogelijkheden voor middels internet, speciaalzaken en ook dierenartsen kunnen houders veel kennis bijbrengen.

De RDA adviseerde een aantal jaren geleden, in al het basis-, voortgezet- en beroepsonderwijs aan Nederlandse burgers structureel aandacht aan dieren en dierhouderij te besteden, om te zorgen voor voldoende basiskennis en referentiekader bij de burger. Pas dan kan namelijk de burger met recht worden aangesproken op zijn persoonlijke en maatschappelijke verantwoordelijkheden als consument, maar ook in het kader van een algemene zorgplicht zoals geformuleerd in Art. 1 van de Wet Dieren. Een interessante gedachte en wat mij betreft nog steeds valide.

VERANTWOORDELIJKHEID VAN PARTIJEN

“De mens draagt zorg voor de gezondheid en het welzijn van dieren. Die verantwoordelijkheid wordt groter en loopt parallel met de mate waarin de mens de leefomstandigheden van de dieren kan beïnvloeden of bepalen”.

De dierhouder is eerstverantwoordelijk voor het welzijn en de gezondheid van zijn dieren. Hij heeft de beschikkingsmacht over het dier en bepaalt de kwaliteit van het leven van het dier, van geboorte tot dood. Hij dient zorg te dragen voor optimale gezondheid en optimaal welzijn van het dier, en moet aanspreekbaar zijn op de wijze waarop hij zijn dier houdt.

Ook mensen die tijdelijk de beschikkingsmacht over dieren hebben, zoals transporteurs en handelaren dragen nadrukkelijk verantwoordelijkheid voor het welzijn van die dieren.

DE OVERHEID IS NAMENS ONS, BURGERS, ALS DE MAATSCHAPPIJ EINDVERANTWOORDELIJK

Enerzijds worden burgers geacht zo goed mogelijk zelf hun problemen op te lossen, anderzijds wordt er een sterke rol van de overheid bepleit waar het de zwaksten in de samenleving betreft. “Een goede balans tussen ‘de markt’, een sterke overheid en een krachtige burgersamenleving is van belang voor het goed functioneren van een krachtige, democratische staat” zoals Tjeenk Willink een aantal jaren geleden schreef als vicevoorzitter van de Raad van State.

Dit betekent dat de overheid aangeeft dat alleen als de mogelijkheden van de houder tekort schieten (bijvoorbeeld bij zeer besmettelijke ziekten of bij gevaar voor de volksgezondheid) of wanneer de houder zijn verantwoordelijkheid niet neemt (bijvoorbeeld bij mishandeling of verwaarlozing) is ingrijpen van de overheid nodig.

In de relatie tussen dier en dierhouder is het dier de zwakkere partij. De positie van het dier is een ‘kwetsbare waarde’ in onze maatschappij.

In algemene zin is de overheid normerend en eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het leven van gehouden dieren. Zij heeft een ordenende, beschermende en bevorderende rol en is daaruitvolgend verantwoordelijk voor:

- a. ordening: Het bepalen van de minimumnormen en het streefniveau van dierenwelzijn en diergezondheid voor de verschillende diersoorten, (en legt dat vast in wet- en regelgeving);
- b. bescherming: Het handhaven van de minimumnormen voor dierenwelzijn en diergezondheid, inclusief het vervullen van een vangnetfunctie wanneer de houder zijn verantwoordelijkheid niet kan of wil nakomen;
- c. bevordering: Het stimuleren en het faciliteren van de bewustwording van en ontwikkelingen in het denken over dierenwelzijn en diergezondheid in de maatschappij.

Zij doet dat uiteraard waar mogelijk op basis van wetenschap en kennis.

Naast de dierhouder en de overheid zijn er zoals eerder aangegeven meer partijen direct of indirect betrokken bij het houden van dieren in Nederland.

Veehouderijorganisaties, rasverenigingen, fokkerij- en kwekersverenigingen, branche- en koepelorganisaties, ketens in de dierhouderij en andere houderijverbanden spelen een belangrijke rol bij de ontwikkeling en deling van kennis, alsmede de informatievoorziening aan dierhouders. Zij maken binnen hun sector of keten afspraken om het welzijn en de diergezondheid van dieren te waarborgen en te verbeteren. Door middel van ketenkwaliteitssystemen kunnen zij de minimumnormen binnen hun keten handhaven en naar het streefniveau voor dierenwelzijn en diergezondheid toewerken, maar ook tot plusnormen komen.

Deze partijen zijn tevens bij uitstek de aangewezen partijen om namens de individuele dierhouders verantwoording aan de maatschappij af te leggen door middel van bijvoorbeeld periodieke dierenwelzijns- en diergezondheidsrapportages.

RETAILERS

Aan het einde van de dierlijke productieketen staan in alle sectoren, dus ook bij gezelschapsdieren, de retailers: zij verkopen het eindproduct of het dier aan de consument en zijn dus de directe verbinding van de consument met de dierlijke productiesectoren en de dierenleveranciers.

Zoals gezegd de verkopers van dieren en dierenbenodigdheden hebben een belangrijk voorlichtende rol ten opzichte van dierhouders en hen die dat willen worden.

Retailorganisaties zijn verantwoordelijk voor de producten die zij in de markt zetten. In het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) in lijn met maatschappelijk geaccepteerde dierhouderij, zouden zij de consument moeten laten zien dat zij duurzaamheid, dierenwelzijn etc. serieus nemen. Een pro-actievere rol in de voorlichting en

hun beleid zou hen sieren. Niet het verkopen van commodities met een zo laag mogelijke prijs (kiloknallers), maar een gedifferentieerd aanbod met een goede voorlichting en een éérlijke prijs! Daar gaat het over. Het gaat over voedsel, het gaat over dieren en eerder heb ik aangegeven dat de maatschappij vindt dat dieren ertoe doen. Laten we ervoor zorgen dat de burgers dan ook goede consumenten zijn die ze zelf als burger ook willen zijn! Retailers zouden de consument dus veel bewuster inkopen moeten laten doen.

NIET-GOUVERNEMENTELE ORGANISATIES

Niet-gouvernementele organisaties (NGO's) zoals dierenbeschermingsorganisaties en de Consumentenbond, vertegenwoordigen maatschappelijke stromingen en belangen. Sommige NGO's hebben alleen op zich genomen de belangen van het dier te agenderen en doen dat soms zeer luid en met succes, om bij te dragen aan de bewustwording van tekortkomingen en mogelijke problemen. Anderen stellen ook alternatieven voor of dragen daadwerkelijk bij aan het realiseren van oplossingen. NGO's kunnen geen verantwoordelijkheden en rollen worden opgelegd, maar zij kunnen wel worden aangesproken op de verantwoordelijkheden en rollen die zij op zich genomen hebben en hoe ze dat invullen.

DIERENARTSEN

Dierenartsen hebben, gelet op hun professionele en maatschappelijke taken en verantwoordelijkheden, een bijzondere positie aangezien zij, naast het verstrekken van preventieve en curatieve diergezondheidszorg, ook dierenwelzijn, diergezondheid, voedselveiligheid en de volksgezondheid moeten borgen.

Ik zou zelfs willen zeggen dat de dierenarts als allerbelangrijkste taak heeft om de volksgezondheid te dienen, naast uiteraard de diergezondheid en het dierwelzijn borgen.

Dit zijn taken in het algemeen belang; het gaat om het bewaken van veiligheden, normen en waarden die in de maatschappij belangrijk gevonden worden. Als het dan gaat over verantwoordelijkheid dan moet de dierenarts daarin op deze thema's verantwoordelijkheid en leiderschap tonen. Dat maakt ook dat er naast technische competenties en vaardigheden een andere toekomstige dierenarts met andere kwaliteiten en skills opgeleid wordt. Andere beroepscompetenties zijn noodzakelijk, zoals samenwerken, communiceren, blijven willen leren, en zoals gezegd persoonlijk leiderschap.

De afgelopen vijf tot tien jaar lijkt het erop dat de dierenarts steeds minder goed in staat is zijn onafhankelijke rol te behouden ten opzichte van de dierhouder, dierhouderij-organisaties, dierhandelaren, transporteurs en slachthuizen. Deze onafhankelijkheid is van belang voor het goed kunnen vervullen van zijn taken voor het algemeen belang.

Maatschappelijke ontwikkelingen die deze onafhankelijkheid onder druk zetten zijn, en een aantal zijn ook eerder genoemd o.a. de toegenomen verzakelijking van de samenleving, de toenemende individualisering en mondigheid van burgers (en dus ook dierhouders), de schaalvergroting en verzakelijking in de agrarische sector en de toenemende internationale concurrentie in de agribusiness, waardoor dierenartsen (financieel) afhankelijker worden van hun in aantal afnemende, steeds grotere klanten, en de ook toenemende concurrentie tussen dierenartsen.

Daarnaast is er discussie over de wijze waarop de normen en standaarden voor de uitoefening van de diergeneeskunde gesteld worden, en de naleving van die normen en standaarden. Tegelijkertijd wordt de rol van de dierenarts voor het algemeen belang alleen maar groter: zo is 70% van de opkomende ziekten (emerging diseases) een ziekte die van dier op mens – en omgekeerd – overdraagbaar is. Dierenartsen zullen dan ook een steeds belangrijker rol moeten gaan spelen in de bewaking van de volksgezondheid. Dit wordt momenteel wereldwijd ook wel aangeduid als de One Health-benadering, die ook stelt dat artsen en dierenartsen veel intensiever moeten gaan samenwerken op het gebied van volksgezondheid.

In de lijn van deze ontwikkelingen wordt de rol van de dierenarts als bewaker van het dierenwelzijn ook steeds belangrijker.

De positie van de dierenarts, de verwachtingen die de maatschappij van de dierenarts heeft, de taken die de dierenarts heeft voor het algemeen belang en de wijze waarop hij aan deze verwachtingen kan voldoen zijn het afgelopen decennium verschillende malen op uiteenlopende manieren ter sprake gekomen. De overheid heeft geconstateerd dat de onafhankelijkheid van de dierenarts – en daarmee zijn vervulling van de taken voor het algemeen belang – in toenemende mate in het gedrang kwam.

De Raad voor Dieraangelegenheden stelde een aantal jaren geleden vast dat systeemveranderingen in de dierhouderij onvermijdelijk zullen zijn. In essentie constateerde men dat er dilemma's ontstaan wanneer het belang van de correcte

uitoefening van de diergeneeskunde, het maatschappelijke belang van veterinair toezicht en/of het persoonlijke belang van de dierenarts met elkaar conflicteren.
Voor deze conflicten zijn verschillende oplossingsrichtingen denkbaar en gerealiseerd.

Oplossingsrichtingen zijn er op gericht:

- de ruimte voor malversaties te verkleinen,
- de verantwoordelijkheden van de dierenarts voor het maatschappelijk belang beter te borgen, de zgn 1op1 relatie is recent ook ingevoerd, en
- de nadelen van malverseren aanzienlijk te vergroten.

Hierdoor moet in situaties van conflicterende belangen de balans ten gunste van het maatschappelijk belang doorslaan.

Daarnaast was de RDA van mening en ik ben het daar van harte mee eens dat de dierenarts zijn werk dient te verrichten in een gecertificeerde en geborgde setting. Daar wordt door de beroepsgroep middels de KNMvD met steun van de overheid nu volop vorm aan gegeven.

En ten slotte nogmaals wij: **DE BURGERS**

Alle burgers hebben verantwoordelijkheden en rollen ten aanzien van dierenwelzijn en diergezondheid. De maatschappelijke waarden en normen bepalen hoe in het algemeen wordt aangekeken tegen de omgang met dieren. Burgers kunnen daaraan inhoud geven en geven daar invulling aan en dat zijn wijzelf!

DANK U VOOR UW AANDACHT!

Prof. Dr. Anton Pijpers
Decaan faculteit Diergeneeskunde Universiteit Utrecht